

# QUÁ TRÌNH CHUYỂN ĐỔI CƠ CẤU KINH TẾ VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA VỚI CHẤT LƯỢNG GIÁO DỤC Ở KHU VỰC NÔNG THÔN NƯỚC TA

TS. TRẦN THỊ THÁI HÀ - ThS. NGUYỄN VĂN CHIẾN  
Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam

## 1. Đặt vấn đề

Chuyển đổi cơ cấu kinh tế ở khu vực nông thôn nước ta hiện nay là một tất yếu khách quan trong quá trình phát triển kinh tế - xã hội và hội nhập quốc tế. Quá trình chuyển đổi kinh tế sẽ góp phần nâng cao giá trị sản xuất, hiệu quả lao động, mức sống dân cư và mang lại nhiều lợi ích xã hội khác. Do vậy, cần có sự chuẩn bị và phản ứng kịp thời các điều kiện để quá trình chuyển đổi này diễn ra một cách phù hợp với quy luật khách quan vốn có. Đó chính là sự sẵn sàng về nguồn nhân lực, cơ sở vật chất, hạ tầng kĩ thuật, nhận thức của người dân và các chính sách liên quan, trong đó phải kể đến các chính sách về giáo dục và đào tạo.

Theo các nghiên cứu cho thấy, thách thức lớn nhất đối với chuyển đổi cơ cấu kinh tế là việc rút bớt lao động ra khỏi nông nghiệp và nông thôn. Tuy nhiên, việc rút lao động ra khỏi hoạt động nông nghiệp diễn ra nhanh sẽ tạo nên một số bất cập chẳng hạn như năng suất lao động nông nghiệp thấp, kết quả chuyển dịch cơ cấu không đảm bảo tính bền vững do các điều kiện đảm bảo cho quá trình thực hiện chưa kịp bắt nhập với tốc độ thay đổi<sup>1</sup>.

Một trong những nguyên nhân là sự thiếu đồng bộ trong đầu tư phát triển, đặc biệt là sự chuẩn bị về đội ngũ nhân lực: thiếu nhân lực có trình độ cao và kĩ năng lao động, thiếu kiến thức khoa học kĩ thuật, công nghệ; thiếu tác phong công nghiệp, kỉ luật lao động và còn hạn chế cả về thể lực, sức bền, dẻo dai<sup>2</sup>.

Theo đó, để thúc đẩy quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế ở khu vực nông thôn trong giai đoạn hiện nay thì vai trò của lĩnh vực giáo dục và đào tạo có ý nghĩa rất quan trọng trong việc tham gia chuẩn bị, bổ sung các điều kiện cần thiết về nguồn nhân lực. Trên cơ sở các yêu cầu đặt ra nhằm nâng cao chất lượng nguồn nhân lực của quá trình chuyển đổi cơ cấu kinh tế là việc đáp ứng của lĩnh vực giáo dục và đào tạo về mặt chất lượng phù hợp. Chỉ khi nào giải quyết tốt mối quan hệ giữa vấn đề chuyển dịch cơ cấu kinh tế ở khu vực nông thôn và chất lượng giáo dục và đào tạo mới có

thể thực hiện tốt các mục tiêu chuyển dịch khu vực này một cách hiệu quả và bền vững.

## 2. Mối quan hệ giữa chuyển đổi cơ cấu kinh tế với chất lượng giáo dục ở nông thôn ở nước ta hiện nay

### 2.1. Định hướng chuyển đổi cơ cấu kinh tế ở nông thôn

Thực tế hiện nay, năng suất, hiệu quả của nông nghiệp Việt Nam vẫn còn thấp, trong khi quỹ đất nông nghiệp bị hạn chế và đang giảm dần trong quá trình công nghiệp hoá và đô thị hoá, quy mô đất nông nghiệp/lao động nông nghiệp thuộc loại thấp nhất thế giới<sup>3</sup>. Nông sản Việt Nam nói chung có sức cạnh tranh thấp cả về giá cả, chất lượng và vệ sinh an toàn thực phẩm nên khả năng mở rộng thị trường bị hạn chế. Những hạn chế này xuất phát chủ yếu từ trình độ sản xuất thấp, công nghệ lạc hậu, năng lực tiếp thị, xúc tiến thương mại chưa cao<sup>4</sup>. Để tăng cường phát triển dịch vụ, công nghiệp ở khu vực nông thôn, yếu tố nhân lực (con người) và công nghệ cần đặc biệt coi trọng.

Có thể có các kịch bản khác nhau cho quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế ở khu vực nông thôn nước ta hiện nay<sup>5</sup>:

+ *Chuyển dịch tuyệt đối gồm:*

- (1) Đưa nông dân vào làm công nghiệp, dịch vụ ở thành thị;
- (2) Xuất khẩu lao động nước ngoài;
- (3) Xuất khẩu lao động trong nước (gia công và làm cho doanh nghiệp FDI).

+ *Chuyển dịch tương đối gồm:*

- (4) Li nông bắt li hương: mở ra ngành nghề dịch vụ kết hợp ngay trong nông thôn.

Trong xu thế hội nhập hiện nay, Việt Nam có thể và cần kết hợp cả bốn cách trên sao cho hài hòa, đạt được hiệu quả phát triển kinh tế - xã hội cao. Vấn đề quan trọng là cần chuẩn bị tốt các điều kiện và phối

<sup>1</sup> Nguyễn Bá Ngọc, *Thách thức trong quá trình chuyển dịch cơ cấu lao động nông nghiệp - nông thôn ở nước ta*, Bản tin số 28, Viện Khoa học Lao động và Xã hội.

<sup>2</sup> Phạm Minh Khanh, *Đẩy mạnh chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông thôn giải pháp cơ bản phát triển nông nghiệp, nông thôn Việt nam theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa*.

[www.elib.lhu.edu.vn/bitstream/123456789/1497/1/9-98t2.pdf](http://www.elib.lhu.edu.vn/bitstream/123456789/1497/1/9-98t2.pdf)

<sup>3</sup> Bài phỏng vấn GS.Đặng Hùng Võ và TS.Đặng Kim Sơn, Viện Chính sách phát triển nông nghiệp nông thôn, chủ đề *Người dân thực sự làm chủ ruộng đất được bao nhiêu năm?* <http://tuanvietnam.vietnamnet.vn/2012-02-13>

<sup>4</sup> Kế hoạch năm năm 2011-2015 của ngành Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn, Bộ Nông nghiệp và Phát triển Nông thôn năm 2009.

<sup>5</sup> TS. Hoàng Xuân Nghĩa, Viện Nghiên cứu Phát triển Kinh tế - Xã hội Hà Nội, Bài viết *Chuyển dịch cơ cấu nông nghiệp, nông thôn hiện nay*, Tạp chí Cộng sản ngày 6/8/2010.

hợp các hoạt động liên ngành, các chính sách đồng bộ như: đào tạo và trang bị tri thức, nghề nghiệp cho thế hệ trẻ nông thôn để đón bắt cơ hội việc làm; hợp tác song phương và thực hiện quản lý nhà nước đối với hoạt động xuất khẩu lao động để bảo vệ lợi ích người lao động; khuyến khích phát triển công nghiệp - dịch vụ theo cả hai hướng: sử dụng công nghệ cao và sử dụng công nghệ vừa với việc sử dụng nhiều lao động; phát triển các trung tâm lớn, khu công nghiệp quy mô kết hợp với mở mang các cụm công nghiệp nhỏ và vừa, cụm công nghiệp làng nghề, doanh nghiệp tư nhân tại những vùng đông dân cư nhằm thu hút sử dụng được nhiều lao động nông thôn.

## **2.2. Các yêu cầu đặt ra với chất lượng giáo dục khu vực nông thôn**

Chuyển dịch cơ cấu kinh tế nông thôn ở nước ta trong giai đoạn vừa qua là một tất yếu khách quan của quá trình phát triển. Tuy nhiên, vấn đề mấu chốt và tạo động lực cho quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế chính là vấn đề con người. Do đó, vai trò của giáo dục và đào tạo là vô cùng quan trọng. Để đáp ứng được yêu cầu bức thiết này, giáo dục trước hết phải đảm bảo về nhiều mặt, trong đó phải kể đến khía cạnh chất lượng.

1) Nguồn lao động nông thôn dồi dào về số lượng, nhưng thấp về chất lượng khi so với các ngành, lĩnh vực khác. Điều đó biểu hiện ở các khía cạnh về trình độ văn hóa, chuyên môn, trình độ tổ chức sản xuất và đời sống, ý thức pháp luật. Vì vậy, trong bối cảnh chuyển dịch cơ cấu kinh tế theo hướng công nghiệp, dịch vụ, xét trên phương diện của nội dung giáo dục, cần phải giáo dục một cách toàn diện, trong đó giáo dục nâng cao trình độ văn hóa, trình độ tổ chức sản xuất và đời sống vừa có tính cơ bản vừa mang tính tiến đề.

2) Người dân sống ở nông thôn có điều kiện sống khó khăn do phụ thuộc phần lớn là nông nghiệp, lao động nặng nhọc, thu nhập thấp. Do đó, việc học tập của nhóm đối tượng này cũng gặp rất nhiều khó khăn, đầu tư cho giáo dục và đào tạo ở khu vực nông thôn còn nhiều hạn chế. Vì vậy, để nâng cao chất lượng giáo dục đào tạo đáp ứng yêu cầu chuyển dịch cơ cấu thì phải nâng cao các điều kiện cơ sở vật chất, trang thiết bị dạy học. Bởi lẽ, đây cũng chính là các yếu tố đầu vào giúp cho chất lượng giáo dục được nâng lên, đồng thời cũng là chỉ số phản ánh chất lượng giáo dục.

3) Quá trình chuyển đổi cơ cấu kinh tế đặt ra yêu cầu nguồn nhân lực không chỉ có trình độ chuyên môn cao, có kỹ năng, tay nghề thành thạo, mà còn phải có các kỹ năng mềm, tác phong lao động công nghiệp, năng động, sáng tạo, có tinh thần trách nhiệm, và tính kỷ luật lao động cao. Trong khi đó, trình độ văn hóa và chuyên môn kỹ thuật của lao động nông thôn luôn thấp hơn so với mức chung của cả nước. Có đến trên

83% lao động nông thôn chưa qua trường lớp đào tạo chuyên môn kỹ thuật nào và khoảng 18,9% lao động nông thôn chưa tốt nghiệp Tiểu học trở xuống đang làm việc<sup>6</sup>. Bên cạnh đó, theo kết quả của một số nghiên cứu điều tra cho thấy vấn đề giáo dục hướng nghiệp, kỹ năng mềm trong nhà trường ở các khu vực nông thôn chưa hiệu quả. Vì thế, hầu hết học sinh ra trường chưa đáp ứng được nhu cầu thực tế, khả năng chuyển đổi nghề nghiệp, tìm kiếm hoặc tự tạo việc làm gặp nhiều khó khăn. Đây cũng là thách thức lớn đặt ra cho hệ thống giáo dục và đào tạo ở khu vực nông thôn.

4) Một trong những trọng trách đặt ra với hệ thống giáo dục hiện nay là phải nâng cao khả năng đáp ứng về nhu cầu học tập kiến thức, kỹ năng của mọi tầng lớp nhân dân đáp ứng nhu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa, tham gia vào quá trình chuẩn bị nguồn nhân lực có chất lượng cao cho quá trình chuyển đổi cơ cấu kinh tế. Theo đó, các loại hình giáo dục khác nhau cần được khuyến khích phát triển (giáo dục chính quy, giáo dục không chính quy) và mọi tầng lớp, tổ chức, cá nhân cùng tham gia phát triển giáo dục thông qua các chính sách đầu tư, xã hội hóa giáo dục, hợp tác nhà nước – tư nhân, v.v...

5) Để đảm bảo tính công bằng trong giáo dục, hệ thống giáo dục cần phải tính đến khả năng tiếp cận, khả năng chi trả của người dân. Trong bối cảnh sự phân hóa xã hội ngày một tăng về thu nhập, về khả năng thụ hưởng các dịch vụ xã hội thì giáo dục ở khu vực nông thôn cần quan tâm đến các chính sách hỗ trợ nhằm đáp ứng nhu cầu học tập và nâng cao trình độ của mọi tầng lớp nhân dân.

## **2.3. Góp phần giải quyết quan hệ giữa chất lượng giáo dục và chuyển đổi cơ cấu kinh tế**

Để đáp ứng yêu cầu chuyển đổi cơ cấu kinh tế trong bối cảnh hiện nay, lĩnh vực giáo dục và đào tạo cần có những thay đổi và phát triển cho phù hợp. Ngược lại, quá trình chuyển dịch cơ cấu cũng đặt ra những yêu cầu và quay trở lại giúp cho giáo dục và đào tạo nâng cao khả năng đáp ứng cả về số lượng và chất lượng. Một số giải pháp dưới đây sẽ phần nào tham gia giải quyết những vấn đề đặt ra từ mối quan hệ giữa chất lượng giáo dục với vấn đề chuyển đổi cơ cấu kinh tế khu vực nông thôn.

*Thứ nhất*, giáo dục và đào tạo trở thành động lực cho phát triển kinh tế xã hội thông qua việc tăng cường đào tạo, bồi dưỡng kiến thức khoa học kỹ thuật sản xuất nông nghiệp tiên tiến, hiện đại cho nông dân; đào tạo nghề cho bộ phận con em nông dân để chuyển nghề, xuất khẩu lao động; đồng thời tập trung đào tạo nâng cao kiến thức cho cán bộ quản lý, cán bộ

<sup>6</sup> Viện Chính sách phát triển nông nghiệp nông thôn, *Lao động nông thôn: thách thức và xu thế phát triển giai đoạn sau 2010*, [www.isgmard.org.vn/.../Bo%20lao%20dong%20TB-XH-v.pdf](http://www.isgmard.org.vn/.../Bo%20lao%20dong%20TB-XH-v.pdf)

cơ sở. Hình thành chương trình mục tiêu quốc gia về đào tạo nghề, phát triển nhân lực.

*Thứ hai*, cần có các chính sách đào tạo, thu hút và sử dụng nhân lực có trình độ về nông thôn, nhất là các ngành nông nghiệp, y tế, giáo dục, văn hoá, qua đó góp phần nâng cao chất lượng nguồn nhân lực ở khu vực này.

*Thứ ba*, lao động nông thôn cần được đào tạo, dạy nghề, nâng cao năng lực, trình độ chuyên môn và cập nhật kiến thức để đáp ứng nhu cầu phát triển kinh tế của đất nước. Vì vậy, đầu tư giáo dục cho học sinh nông thôn ngay từ nhỏ là rất cần thiết. Các kiến thức thực tế phải luôn được cập nhật và tăng thời gian thực hành. Trong chương trình học, cần quan tâm đến các tri thức liên quan đến luật pháp cho học sinh, chẳng hạn như luật về lao động, các quan hệ lao động, kĩ năng làm việc.v.v. để khi bước vào thị trường lao động các em ý thức được trách nhiệm công dân và dễ dàng hòa nhập, tự chủ trong các quyết định khi cần thiết.

*Thứ tư*, các cơ chế, chính sách giáo dục đặc biệt nhằm hỗ trợ cho các đối tượng khó khăn trong tiếp cận giáo dục ở khu vực nông thôn như người nghèo, người khuyết tật.v.v. Cấp học bổng nhằm khuyến khích người học thông qua các hình thức khác nhau: học bổng trong hệ thống giáo dục (bằng ngân sách nhà nước), học bổng các tổ chức, cá nhân tài trợ, khuyến học dòng họ.v.v.

*Thứ năm*, gắn hệ thống giáo dục phổ thông với giáo dục nghề nghiệp tại các địa bàn khu vực nông thôn, đặc biệt là những nơi đang chuyển dịch cơ cấu với tốc độ nhanh để học sinh trong các trường phổ thông tiếp cận dần với thực tế, các kĩ năng nghề nghiệp chuẩn bị cho việc tham gia thị trường lao động. Để làm được điều này, cần lồng ghép học văn hóa với các chương trình học tập ngoại khóa, các chương trình hướng nghiệp, giáo dục kĩ năng sống, kĩ năng lao động.

*Thứ sáu*, thực hiện tốt chủ trương phân hóa sau Trung học phổ thông kể từ Trung học cơ sở để học sinh có thể tham gia vào đào tạo nghề sau khi tốt nghiệp Trung học cơ sở. Nâng cao nhận thức của người dân về vấn đề giáo dục, tránh tư tưởng học chỉ để lấy bằng cấp càng cao càng tốt.

*Thứ bảy*, xem phát triển giáo dục như là sự chuẩn bị cho quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế ở nông thôn, do vậy phát triển giáo dục - đào tạo theo hướng chuẩn hóa, nâng cao chất lượng đội ngũ giáo viên và cán bộ quản lí giáo dục, xây dựng xã hội học tập, tạo điều kiện để mọi người dân được đi học và không ngừng nâng cao chất lượng giáo dục. Tăng cường đầu tư cơ sở vật chất phục vụ dạy và học, hoàn thành việc kiên cố hóa trường, lớp học trên địa bàn.

### 3. Kết luận

Quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế ở khu vực

nông thôn kèm theo đó là chuyển dịch cơ cấu lao động theo hướng công nghiệp và dịch vụ, hướng người lao động đến những việc làm ở những ngành nghề, công việc đem lại giá trị cao hơn. Điều đó đặt ra điều kiện lao động phải có hiểu biết, kĩ năng chuyên môn và phải có sự chuyển đổi từ tư duy sản xuất nông nghiệp sang tư duy sản xuất công nghiệp để có thể dần thay thế khu vực kinh tế nông nghiệp kém hiệu quả bằng khu vực kinh tế công nghiệp, dịch vụ có giá trị cao hơn, qua đó nâng cao đời sống và thu nhập của người dân khu vực nông thôn. Trong thực tế, việc chuyển dịch cơ cấu kinh tế ở khu vực nông thôn nước ta hiện chưa được sự chuẩn bị tốt về nguồn nhân lực để đáp ứng, một phần lớn là vấn đề chất lượng giáo dục ở khu vực này chưa được quan tâm đúng mức. Do đó, cần thiết phải giải quyết tốt mối quan hệ giữa quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế và chất lượng giáo dục ở khu vực nông thôn hiện nay. Có như vậy, quá trình chuyển dịch cơ cấu kinh tế mới đảm bảo tính bền vững, đem lại sự phát triển và lợi ích cho xã hội.

### TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban Chấp hành Trung ương khóa X, *Nghị quyết Hội nghị lần thứ bảy về Nông nghiệp, nông dân, nông thôn*, Nghị quyết số 26-NQ/TW ngày 05 tháng 8 năm 2008.
2. Viện Nghiên cứu quản lí kinh tế Trung ương, Đề tài "*Nghiên cứu dự báo chuyển dịch cơ cấu lao động nông nghiệp, nông thôn và các giải pháp giải quyết việc làm trong quá trình đẩy mạnh công nghiệp hoá, hiện đại hoá và đô thị hoá ở nước ta*" KX.02.01/06-10, Chủ nhiệm: PGS.TS. Lê Xuân Bá.
3. Viện Khoa học Lao động và Xã hội, *Đề án Phát triển thị trường lao động đến 2020*, 2010.
4. Chu Tiến Quang, *Việc làm ở nông thôn - thực trạng và giải pháp*, NXB Nông nghiệp, Hà Nội, 2001.
5. Đặng Kim Sơn, *Nông nghiệp, nông thôn, nông dân trong quá trình công nghiệp hóa thế giới: Liên hệ với Việt Nam*, Viện Chính sách chiến lược nông nghiệp và phát triển nông thôn.
6. IPSARD, *Báo cáo Ảnh hưởng của suy giảm kinh tế lên lao động việc làm và đời sống người dân nông thôn*, 2009.

### SUMMARY

*The article touches upon the process of transforming economic structure and emerging issues related to educational quality in rural area of Vietnam. In particular, the author has focused on addressing the relationship between the transformation of economic structure and educational quality in rural area of Vietnam at present stage.*